

Új adat Decebál dák király haláláról

A múlt év márciusának elején a durhami egyetem vendége voltam, és kísérem az évszázados székesegyház mögött a várost átszelő folyó mély völgyébe vitt le. E festői környezetben emelkedik a régészeti intézet épülete. Eredetileg vizimalom volt, és a régészek csapongó képzelete alakította át tudományos intézetté, igaz, csendesebb, munkára ösztönzőbb helyet aligha találtak volna az egész városban. Az intézet igazgatója Eric Birley egyetemi tanár, a római régészet és főként a római hadtörténet világszerte ismert szakembere. Beszélgetésünk során elmondotta, hogyan segítette az első világháborúban párizsi munkáját a római hadsereg ismerete; ennek alapján és a hadifoglyok vallomásai nyomán hogyan tudta egészen pontosan megállapítani a német elitszervezetek számát, mert szerinte „nem volt modern hadsereg, amely jobban utánozta volna a római mintát, mint ahogyan azt a német tette a század elején“. Majd minden átmenet nélkül megjegyezte: szenzációs (sensational) híre van számomra: Görögország területén találtak egy síremléket, melynek állítója fogta el Decebál dák királyt és vitte fejét Traianus császárhoz. Az erről írt tanulmány közlés alatt van Oxfordban, és az angol római történeti folyóiratban, a *Journal of Roman Studies*ben jelenik meg.

Oxfordba már nem mehettem vissza, ezért hazatérésem után közöltem a hírt az illetékesekkel, és írtam a folyóirat egyik ismerős szerkesztőjének, aki az értesülést megerősítette, és megígérte, hogy még az illető szám megjelenése előtt elküldi a cikk kefelevonatát. Azóta a szerző, a honolulu *University of Hawaii* tanára, Michael Speidel, jelentkezett, és Constantin Daicoviciu akadémikusnak megküldte tanulmánya rövidített, német nyelvű másolatát, melyet a kolozsvári Történeti Múzeum évkönyve, az *Acta Musei Napocensis* (1970. VII. 511—515) *Ranisstorum, ultimul punct de sprijin al lui Decebal* (Ranisstorum, Decebál utolsó támaszpontja) címen azonnal megjelentetett. Közben az angol folyóirattól megérkezett az eredeti tanulmány kefelevonata. Ennek címe *The Captor of Decebalus. A New Inscription from Philippi* (Decebál elfogója. Egy új felirat Philippiből). Mivel e síremlék hazánk régi történetéhez fűződik, és csaknem minden sora hazai eseményeket és tetteket idéz, érdemesnek tartjuk bővebben foglalkozni vele úgy, hogy bemutatásából az ilyen jellegű történeti források értéke is kiderüljön.

A síremlék találási helye és szövege

A síremlék 1965-ben Macedóniában, az egykori Philippi közelében fekvő Grameni falu határában került napfényre. Jelentőségét a görög régészek is felismerték, de a tanulmány szerzőjének figyelmét a neves német ókortörténész, H. Nesselhauf hívta fel, és ő látta el értékes tanácsokkal.

Az emlékmű szemcsés márványtömb (magassága 2,64 m, szélessége 0,83, illetve 0,90 m, vastagsága pedig 0,26—0,28 m), alsó része, sajnos, hiányzik. Jelenleg a görögországi Kavalla régészeti múzeumában van.

Előlapja két — feliratos és domborműves — mezőre oszlik. A dombormű Decebál elfogatását és az elhunyt katonai érdemeit ábrázolja. A felirat Tiberius Claudius Maximus katonai pályafutását, kitüntetéseit foglalja össze, és mint ilyen, értékes, új adatokat tartalmaz a római hadsereg történetére vonatkozóan.

Tiberius Claudius Maximus
siremléke

logos vagy lovas) segédcapatokra. A légiók tagjai csak római állampolgárok lehettek, a segédcapatokat a meghódított népekből sorozták, vezetők azonban római állampolgárok voltak. Tagjaik a 20—25 évi katonai szolgálat után a *honestia missio*, a „tisztességes elbocsátás” alkalmából megkapták a római polgárságot, és ekkor nemzetségnévként a császár nevét vették fel. A Claudius név elárulja, hogy Maximusnak az apja vagy a nagyapja a Iulius-Claudius dinasztia császárai idején (i. sz. 14—68) mint valamilyen segédcapat katonája kapta meg a római polgárjogot.

Tehát Tiberius Claudius Maximus katonai vadék, akinek születési helye és ideje is kihámozható. A sírkő a régi Philippi város közelében került felszínre. Már anyaga és méretei arról vallanak, hogy állítója tehetős, földbirtokkal rendelkező család tagja lehetett, és a családi birtokon, Philippi közelében született. Philippi városát II. Fülöp makedón király alapította, lakói eredetileg makedónok és görögök voltak, de i. e. 42-ben a cézári párt hívei római telepésekkel népesítették be, majd a későbbi időkben újabb latin elemekkel gyarapodott, és lassanként római polgárságú és latin nyelvű várossá lett. Maximus itteni eredetére egy másik tény is utal. Katonai pályafutását a VII. Claudius légióban kezdte. Erről a légióról tudjuk, hogy i. sz. 66-ban Dalmáciából Felső-Moesiának a Duna mellett fekvő Viminacium (a mai Kosztolác) nevű városába helyezték át, és Philippi, valamint környéke e légió újoncozási területéhez tartozott. Következésképpen nincs semmi okunk kételkedni abban, hogy Maximus születési helye Philippi városa volt.

Magyar fordítása így hangzik:

Tiberius Claudius Maximus, kiszolgált katona, [ezt a síremléket] még életében megszindíttatta. Lovasként szolgált a VII. kegyes és hűséges Claudius légióban, előlépett lovassági kvestorrá, majd ugyanabban a légióban főparancsnoki testőrré és lovassági zászlótartóvá; továbbá a dák háborúban vitézségeért Domitianus császár érdemjelekkel tüntette ki, a megboldogult isteni Troianus [pedig] parancsnokhelyettesé léptette elő a második pannon lovassági segédcapatban és ugyanő a dák háborúban felderítőnek tette meg, vitézségeért kétszer érdemjelekkel tüntette ki a dák és a parthus háborúban, és ugyanaz [a császár] ugyanannak a lovassági segédcapatnak tiszthelyettesévé léptette elő, mert Decebált elfogta, és fejét elvitte neki Ranisstorumba. Mint önkéntes továbbszolgáló tisztességes elbocsátását Terentius Scaurianustól, a konzulságot viselt férjüdtől Új-Mezopotámia provincia hadseregének főparancsnokától kapta meg...

Egy római közkatona pályafutása

A felirat egy római közkatona pályafutását, annak fontosabb mozzanatait örökíti meg, a szakember azonban olyan vonatkozásokat is felismer bennük, amelyek új adatokkal bővítik a római hadtörténetet, sőt a kor mozgalmas történetére és egyes főszereplőire is fényt vetnek.

A síremlék állítója Tiberius Claudius Maximus. Társadalmi helyzetéről, kilétéről árulkodik nevének második része, az ún. nemzetségnév, a Claudius. Ismeretes, hogy a római hadsereg szervezetében két nagy egységre oszlott: légiókra és (gya-

Mikor született? Feliratán megemlíti, hogy Domitianus császár vitézségeért érdemjelekkel tüntette ki. Ismeretes, hogy a szóban forgó légió Domitianus uralkodása alatt részt vett a dák háborúban. Bár a háború ekkor nem végződött teljes római győzelemmel, mégis a császár, a dicsőség látszatának megőrzéséért, igen sok katonát érdemtelenül kitüntetett. Későbbi vitézi tettei bizonyítják, hogy hősiünk nem tartozott ezek közé, de a kitüntetést ő is a háború végén, vagyis i.sz. 89-ben kaphatta, amint írja, magától a császártól. Addigi pályafutásából, főként katonai előléptetéseiből ítélve nyilvánvaló, hogy ekkor már néhány évi katonai szolgálat állt mögötte, és ezért feltehető, hogy 85-ben sorozták be, amikor a római szokás szerint mintegy 20 évesnek kellett lennie. Ebből következik, hogy i.sz. 65 körül született.

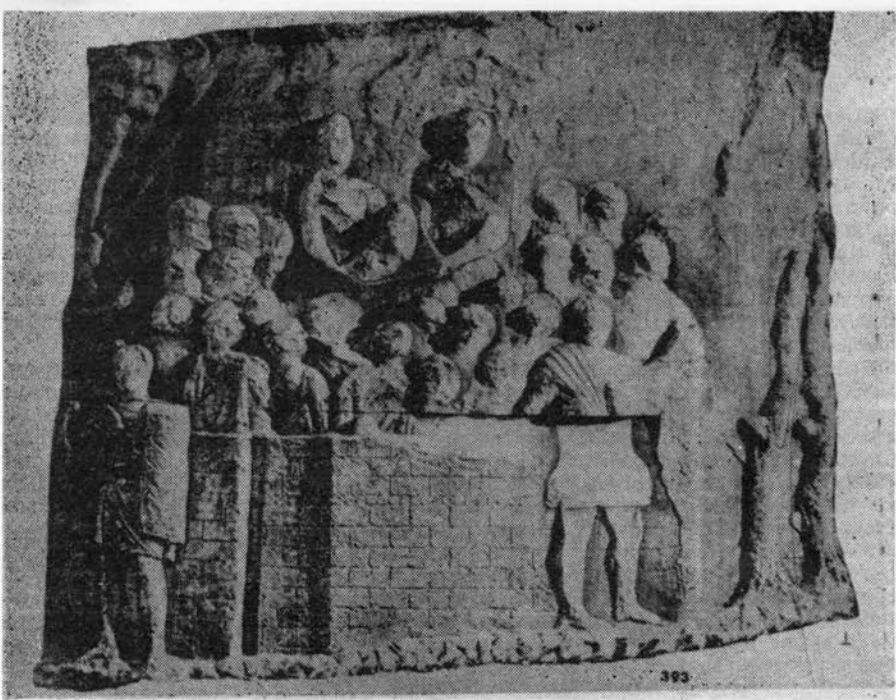
Sírkövét még életében megcsináltatta. Amint száz meg száz római síremlék bizonyítja, ebben nem volt semmi rendkívüli. A rómaiak ugyanis síremlékeiket vagy bizonyos, az egész birodalom területén műhelyről műhelyre járó minták alapján készítették — ezért van gyakran hasonló jellege és mintája például a Galliában, Britanniában vagy Dáciában napfényre került sírköveknek, vagy valamilyen helyileg kialakult szokást követtek, amiről tanúskodnak a nálunk oly gyakori, a holtak képét babérkoszorúba elhelyező, ún. medalionos síremlékek; vagy életük egy-egy fontosabb mozzanatát örökítették meg. A latin író, Petronius Arbiter *Satyricon* című ismert művében leírja, hogy a megtollasodott felszabadított rabszolgá, Trimalchio, olyan síremléket rendelt, amelynek hossza 100, szélessége 200 láb. Első részén dagadó vitorlákkal a tengert szelő hajó, rajta széles szegélyű tógában az elhunyt van ábrázolva öt aranygyűrűvel, zacskóból pénzt osztva, mellette termek, bennük a megajándékozott, kedvére mulató nép; jobbján Fortuna szobra, egyik kezében galamb, a másikban virágfüzérékkel díszített kiskutya pórázon, továbbá a kedvenc rabszolgája és egy hasas boroscansó... (71. fejezet). Nem kétséges, hogy Maximus azért készítette el életében síremlékét, mert pályafutásának legnagyobb hőstettét, a dák király elfogatását és katonai kitüntetésait akarta megörökíteni.

Maximus előléptetései

Katonai karrierjének elején két szokatlan előléptetésben részesült. Minden római légió tíz gyalogos zászlóaljra (*cohors*) és egy 120 főből álló lovascsapatra oszlott. Az újonc pályafutását rendszerint gyalogosként kezdte. Így kezdhette Maximus is, de rátermettségénél fogva esakhamar a lovascsapat valamelyik egységébe helyezték át, sőt lovassági kvesztorrá léptették elő. E katonai rang létezéséről mostanig a római hadtörténetnek nem volt tudomása. A hadtörténet ugyanis úgy tartotta számon, hogy a légió gyalogos és lovas egységei egyetlen gazdasági igazgatásnak voltak alávetve. A kvesztor gazdasági, pénzügyi kérdésekkel foglalkozó katonai hivatal, és feliratunkból most már nyilvánvaló, hogy a légió lovascsapatának a közös gazdasági hivatala mellett saját gazdasági ügyintézése is volt, amelynek hatáskörébe, valószínűen, a felszerelés és a takarmány beszerzésével járó többletkiadások tartoztak.

Nemsokára újabb kitüntetés éri: ugyanabban az egységben főparancsnoki testőrré léptetik elő (*singularis legati legionis*). Eddigi ismereteink szerint ebben a korban csak a császárnak és a tartományi kormányzóknak volt testőrcsapata. Feliratunkból azonban kiderül, hogy a légió főparancsnoka (*legatus legionis*) is rendelkezett külön, a lovas egységekből toborzott testőrökkel. Maximust felfelé ívelő pályájában itt is újabb előléptetés éri: lovassági zászlóartóvá nevezik ki, vagyis abba a rendfokozatba, amilyen egy egész légió kereteiben mindössze kettő-három volt.

Ezt követték a Domitianus császártól kapott és már említett katonai érdemjelek. Domitianus halála után a római kormányzati rendszerben lényeges változások következnek be. Az új császárok, az előrehaladott korú Nerva, majd ennek pártfogoltja és pártfogója, Traianus egészségesebb kormányzati elvet igyekezett érvényre juttatni. A hivatalos politika a birodalmat a civilizált világnak — *oikumenének* — és egyben a saját akaratukból egyesülő városok hatalmas szövetségének tekintette, amelynek élén a császár áll, aki azonban nem zsarnoka, hanem szolgája, bölcs irányítója a népnek, és elvileg a nép érdekeinek védelmezője. A sztoikus filozófusoknak ezt az államelméletét Traianus igyekezett államkormányzási elvű avatni, és — éppen a nép érdekeire hivatkozva — felújította az Augustustól eltiltott ter-

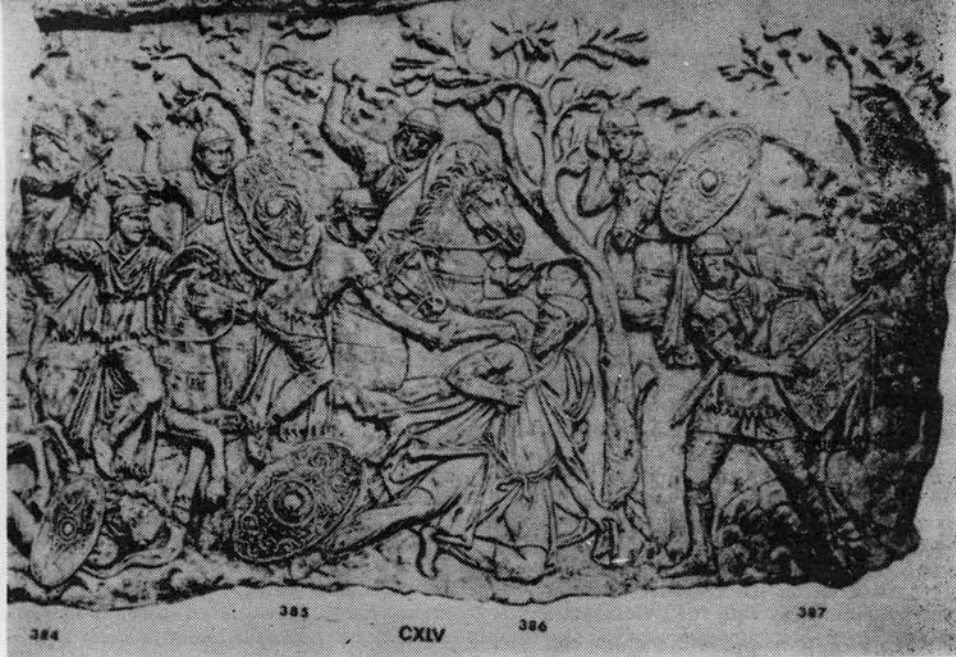
Decebál levágott fejét bemutatják a hadseregnek. Jelenet Traianus oszlopáról

jeszkezőpolitikát, aminek eredményeként újabb öt provinciát csatolt a birodalomhoz. Ennek a megváltozott helyzetnek és terjeszkedő törekvésnek Maximus is szenvedő alanya lett, mert i.sz. 101-től szüntelenül a harc mezején volt, először a dák, azután a keleti és a parthus háborúban.

Traianus a légióból a II. pannon lovassági segédcsoportba helyezi át Maximust, és másodparancsnokká (*duplicarius*) lépteti elő. Ez a segédcsoport akkor a VII. Claudius légió városa, Viminacium közelében állomásozott, később pedig részt vett a dák, és amint feliratunkból most megtudjuk, a parthus háborúban is.

Mit jelentett Maximus számára ez az áthelyezés és előléptetés? Ha az eddigi kitüntetései főként dicsőségét gyarapították, s legfeljebb bizonyos alacsonyabbrendű feladatoktól mentesítették, a mostani számottevő anyagi előnyökkel járt. A katonai egységek zsoldjának, annak korok szerinti változásának tanulmányozása a római gazdaságtörténet egyik központi kérdése, annál is inkább, mert a római állam mindig katonai jellegű volt, és ezért gazdasági helyzete nagymértékben függött a hadigépezet működésétől. Itt helyszűke miatt megelégszünk annak megállapításával, hogy az újabb kutatások fényében Maximus áthelyezése és előléptetése zsoldjának megkétszereződését jelentette, vagyis évi 350 dénár-ról évi 700 dénár-ra emelkedett.

Rövid idő múlva, valószínűleg az első dák háború idején (101–102), ugyanaz a császár felderítővé (*explorator*) léptette elő. Új hatáskörének lényegét a római hadtörténetirő, Hyginus munkájából ismerhetjük meg. Szerinte a nagyobb katonai egységeknek külön lovas felderítő csapatuk volt. Egy három légióból álló hadsereg felderítő csapata 200 főre tehető, és több alegységre (*turma*) oszlott. A felderítők ellenséges földön a hadsereg élén lovagoltak, a táborban mindig a kapu mellett volt a helyük, a legmegbízhatóbb katonák közé tartoztak, akiket a segédcsoportok soraiból toboroztak. A felirat nem jelzi Maximusnak új beosztásában viselt rangját; ebből nyilván következik, hogy megtartotta korábbi másodparancsnoki tisztét. Amikor Decebált elfogta, egy kisebb felderítő egység élén állott, amint azt Traianus oszlopa jól szemlélteti. Ebben a minőségében tüntették ki kétszer a dák és egyszer a parthus háborúban. A feliraton a kapott érdemjelekről nincs szó, de a fölötte levő dombormű egész pontosan ábrázolja azokat: kapott két nyakláncot (*torques*) és két karperecet (*armillae*). A nyaklánc, amint az ábrázolás is mutatja, sodrott, két végén nyitott, bronz, ezüst vagy arany karika. A végek gyakran állat-

Decebál elfogatása. Jelenet Traianus oszlopáról

fejjel vagy más ékkel díszített gömbben végződnek. Eredetileg nyakban viselték, Maximus korában azonban inkább a mellvértre függesztették ki. A karperec kigyó alakú volt, és mintegy kiegészítette a nyakláncot.

Ezekkel együtt szokták adományozni a melldíszt (*phalerae*). Ez kerek, kidomborodó, különféle ábrázolásokkal díszített fémlap, medalion volt. Maximus sírmlékén nem látható, valószínűleg azért, mert az emlékmű elpusztult alsó részén leletett kifaragva.

E kitüntetések és utolsó előléptetése Maximus legnagyobb hőstétéhez, Decebál elfogásához fűződnek. Ekkor kapta a *decurio*, vagyis a tiszthelyettesi rangot. Speidel úgy véli, ha számba vesszük kitüntetéseit, akkor ehhez a fokozathoz elég későn jutott, amiből arra lehet következtetni, hogy hősnünk bátorsága, gyorsasága és határozottsága nem társult más olyan katonai erényekkel, amelyeneket a *decurio*-fokozat megkívánt.

A honesta missio — a tisztességes elbocsátás

A dák háborúk befejeztével Maximus csapattestével együtt Dáciában maradt. A régészeti leletekből és a feliratokból tudjuk, hogy a II. pannon lovassági segédcsapat (*Ala II Pannoniorum*) Szamosújváron állomásozott. Itt élhetett Maximus i.sz. 113-ig, a parthus hadjárat kezdetéig. Akkor egysége vagy annak egy része keletre indult, és Maximus, noha már közeledett az 50. évéhez, az újabb háborúban is kitüntette magát. A háború után még egy ideig, mint ahogy ez vallo-másából kitűnik, a hadseregben maradt, és csak később mint önkéntes továbbszolgáló (*voluntarius*) szerelt le. Katonai elbocsátó levelét Decimus Terentius Scaurianus konzulságot viselt férfitól kapta, aki nem kis szerepet játszott hazánk ókori történetében: Traianus egyik legrátermettebb tábornoka volt, s a dák háborúk befejezése után a császár rábízta az új tartomány kormányzását. Ő alapította az új fővárost, Sarmizegetusát, az ő nevéhez fűződik Dácia megszervezése, és ő irányította a birodalom minden részéből ideérkező bevándorlók letelepedését. I.sz. 106 augusztusától 110 júliusáig császári küldött, legátusi minőségében Dácia teljhatalmú ura volt. Későbbi pályafutásáról csak töredékes utalásaink vannak. Neve szerepel egy Szíriából (Dura-Europos) előkerült görög nyelvű feliraton, ami bizonyítja, hogy Traianus mellett ő is részt vett a parthus háborúban.

Maximus röviddel 115 után szerelhetett le, mert ha hinni lehet egy másik feliratnak, Scaurianus i.sz. 116-ban a betört parthusok ellen harcolva életét vesztette, Maximus elbocsátó levelével szülőföldjére tért vissza, ahol talán az atyai örökséget is gyarapítva mint kisebb földbirtokos fejezhette be életét.

Decebál elfogatása

Életének legnagyobb eseménye, mely egyben történelmi jelentőségű, Decebál dák király elfogása volt. Ezt az epizódot örökíti meg a sírkő domborműves ábrázolása. Speidel, inkább elméleti indokkal, felveti azt a lehetőséget is, vajon a dombormű jelenete nem Maximusnak a parthus háborúban véghezvitt valamilyen hőstettét szemlélteti-e. A dombormű, a kisebb eltérések ellenére, annyira megegyezik Traianus oszlopának hasonló jelenetével, hogy ez minden más lehetőséget kizár. Különbösen is mi lehetne egy római katona életében nagyobb, megörökítésre méltóbb esemény, mint az ellenség legfőbb hadvezérének, magának a királynak elfogása?

A domborművön a főalak, vagyis Maximus, az ellenfél felé vágat, baljában két dárdát és egy kerek pajzsot tart, jobbában vágásra készen álló, kivont kardot. Könnyű lovasöltözet van rajta, jobb oldalán üres kardhüvely látható. Arca nagyon megrongálódott, de a sisak szegélye kivehető. Az idő a kontúrokat elmosta, mégis, hogy mellvért is volt rajta, a kard alatt felfedezhető páncéling darabja bizonyítja. Kantárt nem tart kezében, és ballába is különös helyzetben van ábrázolva.

Az ellenfél nadrágban, oldalán hatszögű pajzsral, jellegzetes görbe karddal, hegyes sapkával van megjelenítve. Nyilván dák vezető: nem lehet más, csak Decebál. Éppen most vágta el nyakát, és halálos sebében hátradől, kardja kiesik jobb kezéből, bal kezével gyomrát nyomkodja, szája nyitva, nehezen lélegzik. Az ellenfél ábrázolása azt a mintát követi, amellyel a dák előkelőket a Traianus oszlopa és a ránk maradt mintegy 26 antik szobor mutatja be: szakáll, széles, húsos ajkak és orr, erős szemöldök, mélyen ülő szemek, határozott arckifejezés.

A dombormű igazolja Decebál halálára vonatkozó történeti ismereteinket, és összhangban áll Traianus oszlopának a vég hasonló, de még drámaibb, mozgalmassabb ábrázolásával.

Nem szükséges itt részletesen foglalkoznunk az antik Róma e remek alkotásának bemutatásával. Elegendő, ha hivatkozunk e lap hasábjain megjelent egyik korábbi cikkünkre (*Korunk*, 1968. 39—47). Mégis sűrítve felidézzük azokat a jelenségeket, amelyek a dák összeomlást szemléltetik, s közben hivatkozunk a dák háborúk krónikására, a görög Dio Cassiusra.

A rómaiak a havasokban lévő dák várak ellen intézett viharos támadásukkal eljutnak a királyi székhelyig, Sarmizegetusáig. Decebál kénytelen elhagyni a várost, s ugyanakkor néhány dák csapat is menekül a még be nem zárt római ostromgyűrűből (az oszlop CXXII. jelenete); más csoportok megadják magukat a császárnak. Az ostromlók behatolnak a várba, és győzelmi ünnepet tartanak (CXXV). Az utolsó pillanatban, amint Dio Cassius elbeszéli (LXVIII, 14, 4), a dák király elrendeli kincseinek elrejtését, de árulás folytán a rómaiak rájuk találnak és elszállítják. Ioannes Lydus görög író szerint töménytelen mennyiségű kincsről volt szó, mintegy 165 000 kg aranyról és 330 000 kg ezüstről. A királyt üldözve a római csapatok átkelnek a Maroson, és egy kiürített dák vár, feltehetően a mai Gyulafehérvár közelében levő Királykő (Piatra Craivii) felé törnek (CXXXII). Előnyomulásuk folyamán ádáz csatákat vívnak a támadó dákokkal (CXXXIV). Decebál védett helyről figyeli a csata kimenetelét, melynek elvesztése után a dákok menekülnek (CXXXV—CXXXVI). A nehéz helyzetben a király az erdőben összeverődő dákokhoz beszédet intéz (CXXXIX), amelyben bejelenti a háború végét. Ezután a dákok közül néhányan öngyilkosok lesznek, mások a hegyeknek veszik útjukat, némelyek az egyik nagy római táborban megadják magukat a császárnak (CXXLI). A menekülő királyt és kíséretét római segédcsatások üldözik, és egy erdő mélyén a kíséret tagjait lemészárolják (CXLII—CXLIII). Ezzel elérkezünk ahhoz a jelenethez, melyet síremlékünk is ábrázol.

Itt is egy lovast látunk, akiről most már tudjuk, hogy azonos Tiberius Claudius Maximusszal. A király felé vágat, de ahelyett, hogy kardjával hadonászna, jobb karját kinyújtja, nyilván meg akarja akadályozni a királyt öngyilkosságában, aki görbe kardjával éppen nyakát vágja el. Ez a jelenet, valamint feliratunk szövegében a coniunctivus használata (*cepisset*) azt a látszatot akarja kelteni, hogy az ellenséges királyt mégis sikerült élve elfogni, ami a hivatalos, a római dicsőséget fokozni akaró propagandának inkább megfelelt.

Az oszlop drámaisága, művészi kivitelezése, az ábrázolt alakok mozdulatának és ruházatának eltérő volta ellenére sem kétséges, hogy a Rómában és Philippiben készült két dombormó ugyanazt a jelenetet ábrázolja. Sőt ez utóbbi arra készlet, hogy többé ne értsünk mindenben egyet azzal az általánossá váló felfogással, mely szerint Traianus oszlopa nem feltétlenül a megtörtént eseményeket ábrázolja. Speidel helyesen hivatkozik Cichoriusra, Traianus oszlopának egyik alapos tanulmányozójára, aki a most szóban forgó jelenetről nemcsak azt állapította meg, hogy rajta egy lovassági segédcsoport üldözi a menekülő királyt, hanem e felismerését az alábbiakkal toldotta meg: „eine bestimmte, etwas besonders gut berittene Abteilung“ (egy bizonyos, kivételesen jól begyakorolt lovasosztag). Valóban, a felderítő csapatok mindig kiváló lovasok voltak.

Decebál feje Traianus előtt

Feliratunk szövegének azt az állítását, hogy Maximus a király fejét Traianus-hoz vitte, maga az oszlop igazolja. Traianus ekkor, sirenlékünk szerint, Ranisstorumban tartózkodott. Az ókori szerzők közül Ptolemaiosz és a Ravennai Geografus sorolja fel a dák városok, megerősített települések nevét, Ranisstorum azonban egyiknél sem szerepel. Nyilvánvaló összetett név, melynek második eleme, a *sturum*, helységet jelent, és előfordul az ismert „Durostorum“, és „Getystorum“ nevekben. Az első rész *Ranis*, Apollo isten egyik jelzője, pontos bejelentése azonban ismeretlen. A Ravennai Geografus feltüntet egy Sturum nevű helységnevet, melyet a római Dácia északi vagy északkeleti részére helyez. Speidel hajlik arra, hogy Ranisstorumot a mai Énlaka helyén lévő Praetoria Augustával vagy annak közelében fekvő civil településsel azonosítsa.

Mi történt Ranisstorumban a király fejével? Kérdésünkre a választ ismét Traianus oszlopa adja meg. Bár a domborműnek ez a jelenete megroggólódott, mégis kivehető, hogy két katona bemutatja a hadseregnek a király levágott fejét. Szinte magától értetődőnek látszik, hogy közülük az egyik Tiberius Claudius Maximus. A valóság mégsem ez. Speidel a jelenet részletekbe menő tanulmányozásából arra a következtetésre jut, hogy az alakok mellvértjeinek görög gyártmányú lappantyúi vannak. Ilyen mellvértet azonban csak a császár és legmagasabb rangú kísérei viselhettek. Ebből következik, hogy a két ábrázolt alak közül az egyik maga a császár, a másik valamelyik őt kísérő hadvezére (*comes*). Tehát éppen a császár mutatja be a hadseregnek a király fejét, és beszédében bejelenti a háború végét. Az esemény római szempontból igen jelentős, mert ha a király megmenekül, akkor újabb harcokra, felkelésekre, külső támadásokra kellett volna számítani. A király kétségtelen halála az ilyen meglepetéseket teljesen kiküszöbölte. Róma elérte célját: az aranyban gazdag Dácia meghódult. Talán nem alaptalan az a feltevés sem, hogy a császár most vette fel a hatodik imperatori címet, s máris bejelentette az előkészületeket a győzelmi ünnep és a fényes diadalmenet megtartására, amelyről az ókori írók feljegyezték, hogy 123 napig tartott.

A diadalmenetben ősi szokás szerint az ellenség elfogott fővezére a hadifoglyok élén, a császár kocsija előtt bilincsbe verve haladt. A menet Jupiter Capitolinus templomához közeledett, és ehhez érkezve megállt, amíg — Flavius Josephus szavait idézve — „egy hírnök bejelentette az ellenség fővezérének halálát“. Közben ugyanis a fogoly „nyakára kötelet tettek, felvitték a fórum előtti emelkedésre és mint gonosztevőt kivégezték“.

Dio Cassius elmondja, hogy Traianus Decebál fejét Rómába küldte. Állítását egy ostiai naptár (*fasti*) is megerősíti. Ebbe bejegyezték, hogy Decebál fejét már 106-ban ledobták a Gemonia lépcsőjéről. Josephus Flavius arról értesít, hogy a Traianus hazakeresését követő évben, 107-ben megtartott diadalmenet alkalmából a fórumon egy másik dák fővezért végeztek ki „ősi szokás“ szerint.

Decebál hősies ellenállása után, amikor úgy látta, hogy nincsen menekvés, el akarta kerülni a diadalmenetnek ezt a számára megszégyenítő, az ellenség dicsőségét hirdető jelenetét, és amint a háború elején vállalta az akkori világ legnagyobb hatalma ellen népe szabadságharcát, most a tragikus végben vállalni tudta a halált, amivel magát az emberi méltóság és szabadság szimbólumává tette.

Tiberius Claudius Maximus epitáfiuma önmagában véve is ritka történelmi érdekesség, de értékét különösen az növeli, hogy a dák-római történelem egyik fontos, nem annyira kihatasában, mint főként érzelmi vonatkozásában jelentős epizódját tisztázza, és ugyanakkor új fényt vet az antik Róma egyik legnagyobb és legszebb művészi alkotására, Traianus oszlopára.

Bođor András

1921–1971

Forradalmi múltunkból

Köblös Elek, az élharcos

Marosvásárhely mellett fekszik Sáromberke. Itt született 1887-ben Köblös Elek, a hazai proletariátus mozgalmanak egyik kiváló harcosa. Személye ma már csak emlékezetünkben él, de ott rangos helyet foglal el. Nem ő jelölte ki helyét, mi emeltük méltó magaslatra — érdeme szerint. Akik személyesen ismerték, csak tisztelettel és elismeréssel beszélnek róla, mi, akik csak tetteiből ismerjük, szinte csodálattal. Igen, csodáljuk nagyszerű, kitartó küzdeni akarását és tudását, a munkásosztály ügyéhez való feltétlen hűségét. Azt, hogy elveihez, meggyőződéséhez sohasem lett hűtlen, a legnehezebb megpróbáltatásokat és mostoha életkörülményeket is vállalta értük, élete árán is kész volt megvédeni őket.

Egyszerű emberek gyermekeként korán megismerkedik az élet nehezebbik oldalával. Asztalosmunkásként hamarosan kapcsolatba kerül a munkásmozgalommal. Fiatal koráról, indulásáról nem sokat tudunk, kevesen vannak, akik erre még emlékeznének. Annyi biztos: sokat olvas, tanul, hogy másokat is taníthasson. Könyvtárát később is szívesen bocsátja elvtársai rendelkezésére.

Az első világháború sodrában mint szervezett munkás nem marad tétlen. Osztályöntudata korán felismerteti vele, hogy ez a háború nem a dolgozó tömegek érdekeiért folyik, hanem még kegyetlenebb kizsákmányolást, elnyomást, szegénységet eredményez. Ez a felismerés készteti arra, hogy cselekvő részt vegyen a dolgozó tömegek háborúellenes tiltakozásában, kizsákmányolás elleni harcában, Marxista elméleti felkészültsége, kitűnő szervező és irányító készsége és nem utolsósorban kiváló szónoki képessége révén hamarosan a harc élére kerül.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom még jobban megacélozza a munkásosztály történelmi elhivatottságába vetett hitét. A Magyar Tanácsköztársaság idején Budapesten, a Népszínház utcában működő Famunkások Szakszervezetének egyik ismert vezetője. Népszerűségét példázza a következő eset: amikor a Lenin körúton haladó Köblöst felismerték, hirtelen hatalmas tömeg vette körül, kérve,

beszéljen Leninről és az októberi forradalomról. Engedve a tömeg akaratának, beszédében különösen hangsúlyozta a proletárforradalom szükségét és lehetőségét Magyarországon is. Megingathatatlanul hitte, hogy ami az orosz munkásoknak sikerült, az más országok proletariátusa számára sem elérhetetlen.

1919-ben a magyarországi proletárforradalom élvonalában harcol. Önkénteseket toboroz a magyar Vörös Hadsereg számára. Az Önkéntes Munkászászlóalj irányításával bízzák meg, s hozzáértő katonai vezetőnek, szervezőnek és bátor harcosnak bizonyult. A megtiszteltetésként és tetteinek elismeréseként az ő nevét viselő — nagy többségében famunkásokból álló — „Köblös-rohamzászlóalj” tettei ma már történelmi tények, vezetője pedig legendák hőse. „Rohamzászlóaljunk — írja visszaemlékezésében az egység egyik volt tisztje, Tapolczai Gyula — csupa önkéntesekből állott, és maga választotta meg parancsnokait is. Köblös Elek lett a parancsnokunk. Úgy emlékszem rá, mint igazi kommunistára, bátor katonára.” Az 1620 főt számláló katonai egység különösen a Szolnok környékén vívott harcokban tűnt ki, abban az időben, amikor a fiatal magyar tanácsállam élethalálharcát vívta. A Rákóczi-falva térségében lezajlott csatáról Tapolczai így ír: „Köblös Elek az egész ütközet alatt mindig az élen haladt, állandóan buzdított, irányított bennünket” (*Nagy idők tanúi*. Budapest, 1959).

1919-ben, a Magyar Tanácsköztársaság leverése után, forradalmi hitében meg nem ingova, tapasztalatokban gazdagon tér vissza Bécsen át Marosvásárhelyre. Itt azonnal bekapcsolódik a romániai munkásmozgalomba, annak tevékeny harcosává, szervezőjévé, majd egyik vezetőjévé válik. Forradalmi lendülete ekkor sem lankad, sőt a leggyümölcsözőbben kamatoztatja a magyar proletárforradalomban szerzett elméleti és gyakorlati tapasztalatait. Az 1919—1920-as évek a hazai proletariátus számára is nagy forradalmi megmozdulások, kemény osztálycsaták időszaka volt. Köblös Elek mindig ott található, ahol a harcok a leghevesebbek, ahol a legnagyobb erőre, bátorságra és küzdeni tudásra van szükség. Tevékeny harcosa a romániai munkásság 1920. évi általános sztrájkjának, és hamarosan megismerkedik az elnyomó szervek kegyetlenségével is.

A forradalmi fellendülés időszakában lezajlott akciók — különösen az 1920. októberi általános sztrájk — bebizonyították, hogy egy olyan típusú forradalmi párt létrehozására van szükség, amely szervezni és vezetni tudja a romániai proletariátust forradalmi harcában, történelmi hivatásának teljesítésében. Ezt a különösen fontos és sürgős feladatot Köblös korán felismerte. A Román Kommunista Párt megalakításáért folyó küzdelem idején már nemcsak az erdélyi munkásmozgalom egyik vezéralakja, hanem nevét az egész ország proletariátusa ismeri. Szoros kapcsolatot tart fenn a hazai munkásmozgalom ismert vezetőivel, Alexandru Dobrogeanu-Ghereával, Gheorghe Cristescuval, Eugen Rozvanival és másokkal. Ez utóbbival együtt elsősorban az erdélyi munkásszervezetekben fejt ki meggyőző és szervezői tevékenységet az új típusú forradalmi munkáspárt megalakításáért. A harc nem volt könnyű, mert az erdélyi munkásszervezetek tevékenységére ebben az időben még meglehetősen rányomta bélyegét a II. Internacionálétól örökölt megalkuvó praktícizmus, amely ellen Köblös kíméletlen harcot hirdetett. A hazai munkásmozgalom azon nagyjai közé tartozott, akik következetesen síkraszálltak a szocialista párt átalakításáért kommunista párttá, valamint azért, hogy a párt csatlakozzék a Lenin létrehozta III. Internacionáléhoz. Az új típusú forradalmi párt megalakításáért kifejtett fáradhatatlan munkája elismeréseként az erdélyi és bánáti munkásszervezetek Köblös Eleket is megválasztották egyik képviselőjüknek a párt alakuló kongresszusára. Volt harcostársai ma is a legnagyobb elismeréssel szólnak a kommunista párt megalakításának előkészítésében vállalt áldozatos munkájáról.

„Köblös Elek volt az — írja visszaemlékezéseiben Kacsó Ferenc, a marosvásárhelyi munkásmozgalom egyik akkori vezetője —, aki Erdélyben és a Bánátban mindent elkövetett, hogy a kongresszusra olyan delegátusokat küldjenek, akik a forradalmi munkásmozgalom becsületes, megalkuvást nem ismerő harcosai“ (A Marosvásárhelyi Megyei Múzeum dokumentumgyűjteménye, 5341. iratcsomó).

1921. május 6-án tartotta az Erdélyi és Bánáti Szocialista Párt utolsó kongresszusát Bukarestben. A kongresszusnak, mely Köblös Elek és Eugen Rozvani vezetésével zajlott le, az volt a fő feladata, hogy előkészítse az erdélyi és bánáti szocialista munkásság részvételét az alakulókongresszuson, s állást foglaljon a szocialista pártnak kommunista párttá alakításával és a Kommunista Internacionáléhoz való csatlakozásával kapcsolatban.

1921. május 8-án kezdődött Bukarestben az a kongresszus, amely kimon-
dotta a Szocialista Párt átalakítását kommunista párttá. Köblös a párt alakuló-
kongresszusán mint a marosvásárhelyi és marosvölgyi munkásság egyik képviselője vett részt. A kongresszuson, amelynek napirendjén a hazai munkásmozgalom számára létfontosságú problémák szerepeltek, Köblös élesen bírálta a volt szocialista párt tevékenységében megnyilvánuló oportunizmust és passzivitást. A küldöttek között, akik energikusan követelték a Szocialista Párt átalakítását kommunista párttá és megszavazták annak csatlakozását a III. Internacionáléhoz, Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Dumitru Grofu, Gheorghe Niculescu-Mizil, Gheorghe Stoica, Constantin Mănescu, Mihail Cruceanu, Eugen Rozvani és mások között Köblös is szerepelt. Ugyancsak azok közé tartozott, akiket a katonai hatóságok letartóztattak, mert a Kominternhez való csatlakozás mellett döntöttek. Rövidesen a Dealul Spirii-i per egyik vádlottjaként találkozunk vele, amikor is öntudatos, határozott fellépésével példát mutatott és bátorított. „Célunk a világ munkásságának egy hatalmas táborba való egyesítése volt és ma is biztos eszméinknek diadala... Utolsó lehetetelig harcolni fogok a proletariátus győzelméért és a burzsoázia leveréséért“ — vallotta a kihallgatáson (*Előre*, 1922. március 5).

A börtönben tanúsított, kommunistához méltó magatartása és tevékenysége ismét olyan tény, amely élénken megmaradt fogolytársai emlékezetében. Az erdélyi származású letartóztatottak — írja bebörtönzött társa, Mihail Cruceanu — naponta köréje sereglettek, és együtt beszéltek meg a hazai munkásmozgalom, az ifjú kommunista párt előtt álló feladatokat. Köblös nagy gondot fordított börtöntársai ideológiai és politikai ismereteinek gyarapítására, hogy majd szabadulásuk után nagyobb hozzáértéssel folytassák a rájuk háruló pártmunkát. A bebörtönzöttek általános műveltségének gazdagítása sem kerülte el a figyelmét. Egyik fontos feladatának tekintette az ország különböző vidékeiről származó letartóztatott munkásvezetők szoros elvtársi kapcsolatának kiépítését a pártmunka jobb megszervezése érdekében. Ezt az ügyet szolgálta többek között az általa szervezett román nyelvtanfolyam a magyar anyanyelvű forradalmárok számára.

1922 júliusában az amnesztia-törvény értelmében szabadon bocsátják. Szabadulása után ismét Marosvásárhelyre tér vissza. A munkások ezrei lelkesedéssel várják érkezését. Az állomáson és a Munkásotthonban nagy gyűléseket szerveznek fogadására. Kiszabadulása után legfőbb és legsürgősebb feladatának tekinti a kommunista párt marosvásárhelyi és marosvölgyi szervezetének megalakítását. A helyi munkásság más vezetőivel karöltve nagy körültekintéssel készíti elő a pártszervezet alapító ülését, amelynek megtartására 1922. július 23-án kerül sor. A Román Kommunista Párt Központi Bizottsága részéről Alexandru Dobrogeanu-Gherea, David Fabian, Constantin Ivănuș, Marcel Pauker, Eugen Rozvani és mások vesznek

részt az ülésen, melynek vezetésével Anton Peřan, a marosvölgyi famunkások szervezetének titkárát bízták meg. Köblös Elek terjesztette elő azt a javaslatot, hogy a helyi szocialista párt alakuljon át kommunista pártszervezetté. A politikai beszámólót román nyelven Alexandru Dobrogeanu-Gherea tartotta, magyar nyelven Köblös ismertette, majd Anton Peřan olvasta fel azt a határozati javaslatot, amely kimondotta a helyi és marosvölgyi kommunista pártszervezet megalakulását.

Még ugyanabban az évben Köblös Eleket a kommunista párt — más megbízatásai mellett — Marosvásárhelyen megjelenő magyar nyelvű lapja, az *Előre* szerkesztésével bízta meg. Köblös felismerve a pártsajtó fontosságát a kommunista mozgalomban, ezt az eszközt is felhasználja a pártmunka és a proletariátus harcának szervezésére és vezetésére. Több mozgósító erejű cikket ír, melyekben a pártmunka szervezeti kérdéseivel és a szakszervezeti mozgalom soron levő feladataival foglalkozik. Ezek a cikkek szerzőjük alapos marxista—leninista elméleti és politikai felkészültségéről és a munkásmozgalom szervezeti kérdéseinek tüzetes ismeretéről tesznek tanúbizonyságot. A romániai munkásmozgalom szervezésében és irányításában kifejtett tevékenysége, a kommunista párt megalakításának előkészítésében vállalt nagy jelentőségű, áldozatos munkája elismeréseként az 1922. októberében Ploiești-ben megtartott II. kongresszuson az RKP Központi Bizottságának, majd Politikai Bűrójának tagjává választják.

A Román Kommunista Párt II. kongresszusát követő időben munkája Bukaresthez köti, de továbbra is szoros kapcsolatban marad az egész országgal, különösképpen a marosvásárhelyi és marosvölgyi munkásokkal. Népszerűsége és tekintélye egyre növekszik a dolgozó tömegek körében, különösen a marosvölgyi faipari munkások között. Ebben az időben ugyanis ő tölti be a Famunkások Országos Szakszervezetének egyik vezetői tisztét. Nagyszerű hozzáértéssel kapcsolja egybe a szakszervezeti mozgalomban szerzett tapasztalatait a pártmunkával. Szakszervezeti kérdésekkel is foglalkozva meglátja a lehetősége a munkások helyzetének tanulmányozására. Egy pillanatig sem téveszti szem elől a párt politikájának érvényesítését a szakszervezeti mozgalomban. Fáradhatatlanul küzd a romániai munkásosztály harci egységének megvalósításáért, amely ebben az időben a hazai munkásmozgalom egyik legégetőbb kérdéseként tevődik fel. Nem győzi eléggé hangsúlyozni, hogy a proletariátus győzelmes akciói érdekében elengedhetetlenül szükséges a munkásosztály egységének megteremtése párt- és szakszervezeti vonalon. egyaránt. Köblös, aki kijárta a proletár internacionalizmus kemény megpróbáltatásokkal teli harci iskoláját, szüntelenül hangsúlyozta, hogy a tőkés-földesúri kizsákmányoló rendszer elleni küzdelemben a román, magyar, német és más nemzeti-ségű dolgozóknak, kizsákmányoltaknak és jogfosztottaknak egységes, közös testvéri csatasorban kell felsorakozniuk. Az 1923. március 12-én Bukarestben tartott egyik munkásgyűlésen ismételten felhívta a figyelmet, hogy a burzsoázia elleni küzdelemben mennyire fontos a román és magyar dolgozók közös testvéri harca, mivel a dolgozók harci erejének gyengítésére a kizsákmányolók minduntalan megkísérlik szembeállítani egymással a különböző anyanyelvű munkásokat.

Köblösnek ez időben kifejtett sokirányú tevékenységéhez tartozik szerkesztői és újságírói munkássága. A Román Kommunista Párt megbízásából 1923. március 27.—1924. április 6-a között jelentős részt vállalt a Bukarestben megjelenő *Munkás* című hetilap szerkesztéséből. A lap magas eszmei és politikai színvonalának biztosítása végett Jász Dezső (Lestyán) főszerkesztő és Köblös több baloldali, kommunista érzelmű író és publicistát von be a lap szerkesztésébe és munkatársai körébe. A baloldali politikát és a kommunista párt vonalát támogató újságírók bekapcsolódása szemmel láthatóan érződött a lap hangján, szerkeszté-

sén; a cikkek problematikájának sokoldalúságán, mozgósító jellegén. Köblös a párt politikáját tartva szem előtt, hűen örködött afölött, hogy a lapban elsősorban a párt- és szakszervezeti mozgalommal, a dolgozók legégetőbb kérdéseivel foglalkozó cikkek lássanak napvilágot. Ezek mellett azonban teret biztosított az elméleti jellegű, tudományos, gazdasági, irodalom- és művészetpolitikai, valamint etikai jellegű írások számára is. Maga is több cikket közöl a *Munkás*ban, melyekben elsősorban a hazai munkásmozgalom legégetőbb napi kérdéseivel foglalkozik.

1923-ban, 1924 elején az uralkodó osztályok üldöző hadjárata a kommunista mozgalom és párt ellen egyre nagyobb méreteket öltött. A párt soraiból és vezetői közül egyre többen dőltek ki a forradalmi harcból, sokan börtönbe kerültek, mások elpusztultak. Köblös Elek előre látva a párt esetleges betiltását, már 1923-tól kezdődően sürgette a felkészülést az illegális körülményei között végzendő munkára és a megfelelő szervezeti formák kiépítésére. Különös figyelmet fordított a párt üzemi sejtjeinek megszervezésére, hogy azok az illegális körülmények között akadálytalanul folytathassák a munkások harcának vezetését. A marosvásárhelyi és marosvölgyi munkások egykori vezetői ma is emlékeznek a Köblös Elektől 1923-ban kapott utasításokra, melyek a pártmunka illegális szervezeti formáinak kiépítését célozták. Kacsó Ferenc, a marosvölgyi kerületi pártbizottság akkori titkára visszaemlékezéseiben külön hangsúlyozza Köblös érdemeit: az ő útmutatásai alapján már 1923-tól kezdődően annyira felkészültek az illegális munkára, hogy amikor 1924-ben az államszervek betiltották a Román Kommunista Pártot, jól kiépített üzemi sejtjeikkel minden zökkenő nélkül dolgozhattak tovább az illegális körülményei között.

1924 tavaszán, miután a pártot illegálisba kényszerítik, a Direktórium tagja, majd a Román Kommunista Párt ideiglenes főtitkári teendőit végzi. Az 1924 augusztusában Bécsben tartott III. kongresszuson Köblös Elek terjeszti elő a Központi Bizottság beszámolóját. Ezen a kongresszuson a párt főtitkárává választják. A III. kongresszus határozatainak valóra váltásáért 1925-ben szembeszáll a baloldaliaskodó, szektás nézetekkel, különösen fontosnak tartja, hogy a liberális kormány megbuktatása és a demokratikus szabadságjogok kivívása végett az RKP közös harci frontot hozzon létre a szocialista, szociáldemokrata és az ellenzéki burzsoá pártokkal. A romániai munkásosztály szakszervezeti egységének megteremtéséért állandóan szorgalmazza és javasolja az Egységes Szakszervezetek és az Amszterdamhoz csatlakozó szakszervezetek egyesítését, melyek egy közös kongresszuson határoznak el, melyik szakszervezeti internacionáléhoz tartozzanak. Köblös a szakszervezeti egység létrehozásában vélte ugyanis felismerni, a kommunista, szocialista és szociáldemokrata munkások esetleges jövőbeli közös harci akcióinak és programjának biztosítékát.

A szakszervezeti egység megteremtéséért szállt sikra a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának és a Központi Ellenőrző Bizottságnak 1925 júliusában Marosvásárhelyen tartott plenáris ülésén is. A plenáris ülés, melyen Köblös Elek elnökölt, behatóan elemezte a hazai forradalmi mozgalom jellegét és feladatait az akkori, burzsoá-földesúri Romániában. Főtitkári minőségében nagy felelősségérzettel foglalkozott az illegális párttevékenység tökéletesítésével. A feladat eredményesebb harci akciók biztosítása lett volna, kevesebb áldozattal. Különös figyelmet fordított az illegális és legális tevékenység összekapcsolására és új szervezeti formák létrehozására. Egy olyan legális politikai szervezeti forma megteremtését látta szükségesnek, melyen át a kommunista párt is bekapcsolódhat az ország politikai életébe. A tervezett politikai tömegszervezetnek olyan rugalmas programot kell kidolgoznia — javasolta —, amely lehetővé tenné a kommunista párt számára, hogy

törvényes körülmények között jelenhessen meg az ország politikai küzdőterén. Ez a politikai szervezet, melynek létrehozásában igen jelentős szerepet játszott Köblös Elek, 1925-ben tette meg első lépéseit Városi és Falusi Dolgozók Blokkja néven.

A Román Kommunista Párt vezetőségének marosvásárhelyi plenáris ülésén mint a párt főtitkára az éhségstrájk helyes alkalmazásának kérdésével is foglalkozott, élesen bírálva Marcel Pauker és több társa szektás álláspontját, amely azonkívül, hogy kevés eredménnyel járt, súlyosan veszélyeztette az éhségstrájk fegyverét alkalmazó bebörtönzött kommunisták életét. Köblös arra figyelmeztetett, hogy ez a harci forma csak akkor lehet eredményes, ha az éhségstrájkot folytató foglyokat kívülről is támogatják a dolgozók. Nyomatékosan hangsúlyozta a párt szoros kapcsolatának szükségességét a parasztsággal, a szakszervezetekkel és ifjúsági szervezetekkel, melyek nagy segítséget nyújthatnak az illegalitásba kényszerült kommunista párt tömegkapcsolatainak megteremtésében és kiszélesítésében. Szigorúan őrködött a pártfegyelem betartásán, és nagy körültekintéssel alkalmazta a fegyelmi büntetés eszközeit.

A párt illegalitásba kényszerítése után, 1924 és 1926 között, a sziguranca szüntelen zaklatása miatt állandóan változtatja lakhelyét. Bukarestben, Brassóban, Hosszúfaluban, majd Marosvásárhelyen rejtőzve tevékenykedik, szoros kapcsolatot tart a párt vezetőségének tagjaival, irányítja a marosvölgyi munkásság harcát. 1926 elején az elnyomó szervek 10 000 lej jutalmat tűznek ki fejére, de még így sem sikerül a konspiráció szabályait oly kitűnően ismerő és alkalmazó Köblöst letartóztatniuk (*Hétfői Napló*, 1926. január 18). 1926 őszén, Pavel Teacenco letartóztatása és meggyilkolása után, a terror fokozódása miatt a párt elhatározza Köblös Elek emigrációba küldését. Ezzel lezárul életének és munkásságának legfontosabb korszaka, amikor személyesen vehetett részt a romániai kommunista párt megteremtésében, a hazai munkásság harcában és annak irányításában a legalitás, majd a törvényenkívüliség nehéz körülményei között.

1927 elején Csehszlovákiában megalakul a Román Kommunista Párt külföldi Politikai Bűrója, melynek kezdetben Köblös Elek és David Fabian volt a tagja. A Csehszlovákiában, Bécsben és a Szovjetunióban működő Politikai Bűró tagjai, köztük Köblös Elek, a legnagyobb nehézségek árán is megpróbálják tartani a kapcsolatot a hazai pártvezetőséggel és munkásmozgalommal. Erőfeszítésük azonban egyre kevesebb eredménnyel jár. A távolság, a romániai munkástömegektől való elszakadás, a napi kérdések hiányos ismerete, a hazai viszonyok változása lehetetlenné teszi az élő kapcsolatot, a forradalmi operativitást, enélkül pedig lehetetlen a munkásság harcának vezetése.

1927 szeptemberében a csehszlovák hatalmi szervek letartóztatják Köblös Eleket. Élete veszélybe kerül. A román hatóságok ugyanis nyomatékosan követelik kiadását. A hazai proletáriátus, a munkássajtó, a baloldali és haladó értelmiség, sőt a demokratikus polgári sajtó is azonnal Köblös védelmére kel. A Román Kommunista Párt kezdeményezésére „Köblös-bizottság” alakul a párt főtitkárának megmentésére. Ez a bizottság memorandumban kéri a csehszlovák kormánytól a letartóztatása ellen éhségstrájkokkal tiltakozó Köblös azonnali szabadlábra helyezését és kiadásának megtagadását (*Viața muncitoare*, 1927. október 30). A csehszlovákiai munkásság és több más ország munkássága is védelmére kel: nagyszabású szolidaritási mozgalom bontakozik ki megmentésére. Henri Barbusse, a fehérterror áldozatainak védelmére alakult nemzetközi bizottság elnöke levélben kéri a csehszlovák kormánytól Köblös kiadásának megtagadását. A csehszlovák munkások gyűléseket rendeztek szolidaritásuk kifejezésére, Köblös kiszolgáltatásának elutasítását kérve a kormánytól. A Csehszlovákiai Kommunista Párt lapja, a *Rudé Pravo*

felhívást tett közzé, melyben Köblös megvédésére szólítja fel a munkásságot. Mindezek az akciók késleltették a román munkásosztály hűséges, bátor harcosának kiszolgáltatását a burzsoá-földesúri Romániának. Egy bécsi szociáldemokrata ügyvéd vállalta, hogy Bukarestben bizonylatot szerez a Köblös elleni, kizárólag politikai jellegű vádairól. A bizonylatot sikerül is megszerezni Mihail Cruceanu közreműködésével, melynek alapján a csehszlovákiai hatóságok nem teljesítették a román kormány kérését, Köblösnek pedig sikerült a Szovjetunióba távoznia.

1928 júniusában az RKP külföldön (az illegálitás nehéz körülményei miatt) tartotta meg a IV. konferenciát, melynek célja a Román Kommunista Párt hazai vezetősége és a külföldön működő Politikai Bűró között az 1927—1928-as években felmerült nézeteltérések felszámolása lett volna. A konferencián csak igen kevés számú hazai és külföldön tartózkodó romániai delegátus jelenhetett meg. Különösen megnehezítették Köblös Elek és Alexandru Dobrogeanu-Gherea részvételét a konferencián. A konferenciát a szektás csoport követelésére az RKP IV. kongresszusává nyilvánították, annak ellenére, hogy megtartására sem Romániában, sem külföldön nem történtek előkészületek. Ezen önkényeskedés ellen különösen Köblös Elek tiltakozott, akit arra köteleztek, hogy minden előzetes felkészülés és tájékozódás nélkül tartson beszámolót. A szóban elmondott, rögtönzött beszámolóban Köblös a valóságnak megfelelően ismertette a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának a III. és IV. kongresszus között kifejtett tevékenységét. A kongresszuson felülkerekedett frakció továbbá arra kötelezte Köblöst, hogy gyakoroljon „önkritikát”, amiért egyetértett azzal a határozattal, hogy a Munkás-Paraszt Blokk a többi munkásszervezettel és ellenzéki burzsoá párttal együtt részt vegyen az 1926-os községi választásokon. Bár a választások eredményei igazolták a kommunista pártnak és főtítkárnak helyes politikai irányvonalát, Köblöst igazságtalanul bírálták gyakorlatilag igazolt, helyes álláspontjáért. A IV. kongresszuson Köblöst nem választották meg újra főtítkárnak, sőt a párt Központi Bizottságába sem került be. 1928 után Köblös Elek a Szovjetunióban élt, mint politikai emigráns.

1937-ben, a személyi kultusz idején koholt vádak alapján perbe fogják. 1937-ben hal meg a Szovjetunióban.

A történelem ítélőszéke, ha kissé későn is, igazságot szolgáltatott Köblös Eleknek. A Szovjetunió igazságügyi szerveinek határozatai elismerték ártatlanságát és post mortem rehabilitálták. Az RKP Központi Bizottságának 1968. április 22—25-i határozata megállapította, hogy jogsértés történt Köblös Elek esetében, és halála után visszahelyezte politikai jogaiba.

Turzai Mária